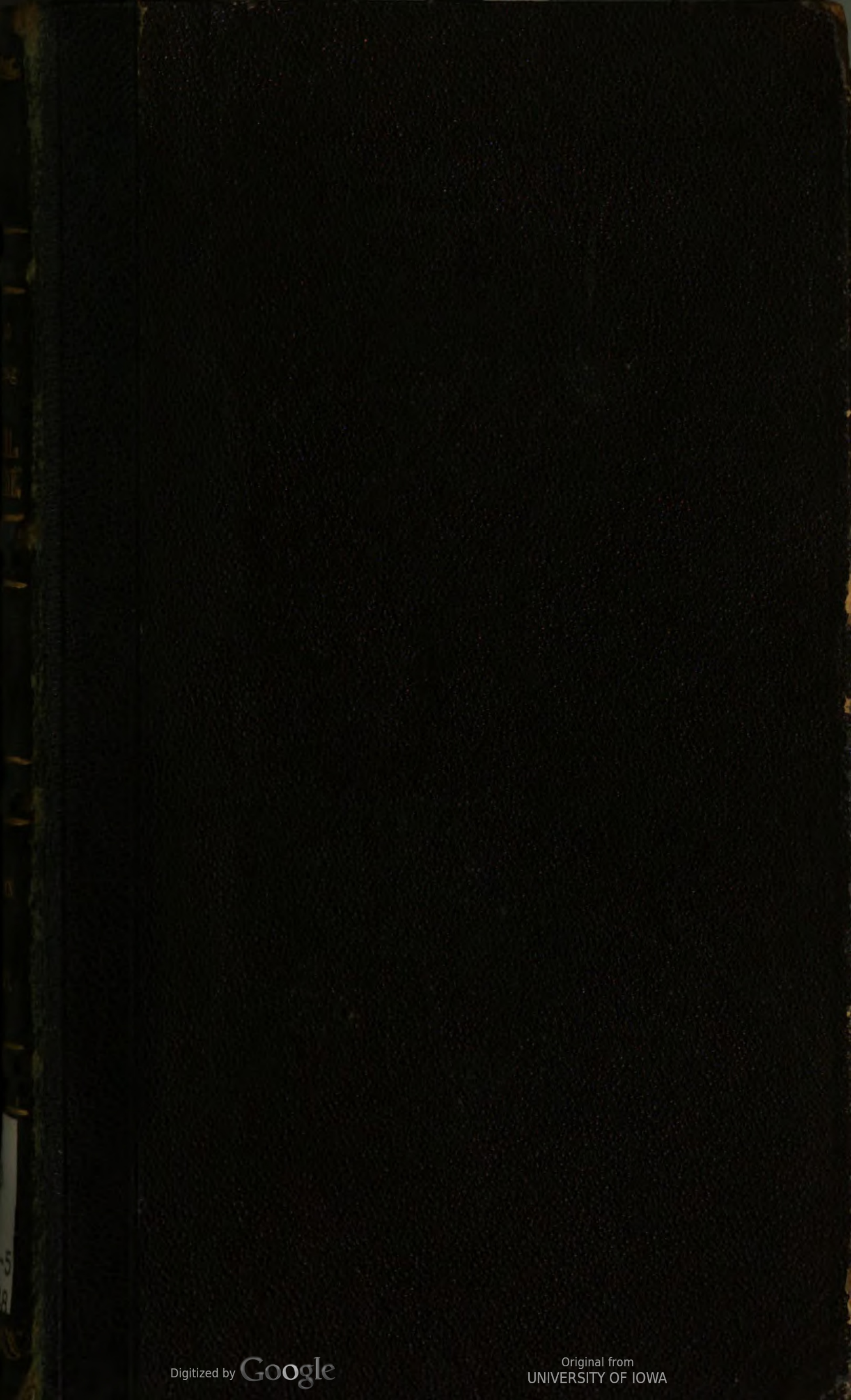

DATE DUE

GAYLORD			PRINTED IN U.S.A.

VERSLAGEN EN BERIGTEN

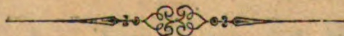
UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIERDE JAARGANG.

LEIDEN,

D. DU MORTIER EN ZOON,

1847.

HOOFD-REDACTIË.

1847.

P. LEENDERTZ, W[z]., V. D. M., *President.*
J. TIDEMAN, *Secretaris.*
J. G. DE HOOP SCHEFFER, V. D. M.
Dr. P. J. VERMEULEN.
Dr. M. DE VRIES.
Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

NAAMLIJST

DER

DEELNEMERS.

(Derde Vervolg.)

PROVINCIAAL ARCHIEF, te Utrecht.

BIBLIOTHEEK VAN HET SEMINARIUM, te Culenborg.

Broese (H.), Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te Medemblik.

Dirksen (H. J.), Leeraar aan het Stedelijk Gymnasium te 's Gravenhage.

Gelder (H. A. van), te Amsterdam.

Groen (J.), Leeraar aan het Stedelijk Gymnasium te Leiden.

NAAMLIJST DER DEELNEMERS.

Koning (D.), te Amsterdam.

Muller (Gebs.), Boekh. te 's Hertogenbosch.

Oudemans (A. C.), te Leiden.

Tydeman (Mr. H. W.), Hoogleeraar te Leiden.

DIE CRACHT DER MANE,

DOOR

HEYNRIC VAN HOLLANT.

Met een weemoedig gevoel geef ik het volgende Mnl. dichtstukje ter perse. De Hoogleeraar CLARISSE, de eerbiedwaardige grijsaard, wiens rustelooze werkzaamheid eerst met zijn leven eindigde, had, bij gelegenheid zijner uitgave der *Natuurkunde van het geheel-al*, een afschrift daarvan vervaardigd en mij welwillend toegezonden, om in de *Verslagen en Berigten* onzer *Vereeniging* geplaatst te worden. Doch, voordat zich daartoe de gelegenheid aanbood, werd CLARISSE van deze aarde opgeroepen; en mij rest thans de treurige taak om deze weinige bladzijden, als laatsten arbeid van den waardigen overledene, het licht te doen zien.

Men weet, dat het gedicht van H. VAN HOLLANT achter twee HSS. van de *Natuurkunde*, het Haagsche en het Amsterdamsche (H. en S.) gevonden wordt (*).

(*) Zie de Inleiding voor de *Natuurkunde*, bl. 8. — Een uittreksel uit het dichtstukje deelde BUDDINGH mede, *Verh. over het Westland*, bl. 244 vlg. Doch de verzen, aldaar bl. 254 vlg. als een tweede uittreksel uit de *Cracht der Mane* opgegeven, behooren daar niet toe: zij maken een deel uit van de *Natuurkunde* (vs. 591—630).

Ter loops zij hier de lezer opmerkzaam gemaakt op de noot 20) bij B. bl. 245 en 11) op bl. 255: heerlijke staaltjes, hoe men nog bij ons met Mnl. taalverklaring omspringt.

Naar het eerste is ons afschrift gevolgd, van het tweede zijn de varianten aan den voet opgegeven. Overigens is het geheel onnoodig, over het gedicht zelf of zijnen maker uit te weiden, daar er letterlijk niets meer van bekend is dan het weinige dat de auteur ons zelf mededeelt; en hiertoe bepaalt zich ook hetgeen VAN WIJN (*Avondst.* I. 307) er van zegt, en uit dezen bij WILLEMS, HOFFMANN, MONE en SNELLAERT is overgenomen.

Ofschoon wij niet gewoon zijn, de kleinere stukken, in onze *Versl. en Ber.* afgedrukt, van aanteekeningen te doen vergezeld gaan, meende ik toch de weinige ophelderingen, door den overledene aan zijn afschrift toegevoegd, als laatste werk van zijne hand, niet achterwege te mogen laten.

Dr. M. DE VRIES.

Ic bidde Gode dat hi minen sin
Verlichten moete, dat mijn begin
Te goeden ende moete comen,
Enten ghonen moete vromen,
So dat hijs moete worden vroet,
Daer die dicht omme bestoet.

Ic wil scriven vander mane,
Hare craft, na minen besten wane,
Als ic bescreven hebbe vonden
Van Ypocras ende ontbonden:

Vs. 6. dit.

Alse die hoghe meester seghet,
Dat elc visiker die levet
Gheleert sal vandien sterren wesen,
Sal hi den mensche moghen genesen.
Es oec dat hi des niene can,
Hine vorseghet nemmer wijf of man
(Hine seghet op ghereke of op geval),
Hoe dat dan ghescien sal,
Of wanneer hi sterven moet,
Hine si vanden sterren vroet.

Blivet iemen siec, des sijt gewes,
Alse die mane comt in Aries,
Ende die sonne mit hare mede,
Hi moet hebben een heten rede,
Of swere, ende sine adren snel,
Ende in gheenen leden wel;
Hem sal die lufter side sweren.
Laet hi bloet, hem mach niet deren,
Vander herte adre, ende nutte al cout,
Of hine blivet niet in sine gewout
Ende vallet thant in firnesien.
Ist metter mane oec, wil ic lien,
Mars of Saturnus, des sijt vroet
Dat hi binnen .VII. daghen sterven moet.
Ist dat die mane wassende es
Int vierde aspec, des sijt gewes,
Alse in Ariete die mane baert,
Ende Saturnus siet derwaert
Van enen quaden anschine,
Al sine siecheit ende sine pine

Vs. 31. frenesien.

Comt hem vanden hooftswaren:
Hi moet uut sinen sinnen varen.
Ist dat haer anschijn dan begevet,
Ic segge dat hi dan levet;
Dat Saturnus een ander aspect
Up die mane hevet ghemect,
Dan moet varen alst varen soude,
Sterven of genesen houde.
Maer comt si in Jupiters ghemoet,
Of Venus eer si ter sonnen doet,
Soe moet die sieke beiden der tijt
Des die mane vor die sonne lijt
Ende weder comt in opposito,
Eer si weder werdet vro.
Ende vintsi der vorghenoemde niet,
Jupiter, Venus, des besiet,
Ende comtse tot Mercurius eer,
Hine geneset nemmermeer,
Ten ware dat Mercurius stoede
Onder die sonne, so ware des hoede.
Comen in Ariete dese drie,
Sonne, mane, Jupiter daer bie,
Ende Saturnus niet en es
Int achtende huus, hi geneset des.

Es die mane in Tauro,
Ende comt een quaet aspect daer toe
Van Maers, dat seggen die vroede,
Die sieke es van verhouden bloede:

Vs. 43. hare dan danschijn b. 48. houde (*Het tekst-HS.* soude). 52. vor hi der. 54. wordet. 65. *Aldus de Var. Het tekst-HS. ten onregte* Cancro [M. D. V.]. 66. aspec daer to.

Si doghen hitte ende groten dorst
Ende hebben slapens groten borst.
Maer es Saturnus mitter mane,
Alsi nuwes is van ontfane,
Oft gaet si te hem eer si vint
Ene goede planete, sijn hope es blint:
Hi wort doot binnen .IX. daghen,
Des dar ic u wel ghewaghen.
Es oec dat Maers die mane besiet
Vandien .IIII. aspecte, bediet
Dat tonghemac comt vander maghe.
Es Marcurius in dien selven daghe
Bider mane, ende gaet van dane
Te Saturnus, hem staet ontsiene tongane.
Die sonne ende die mane in Tauro,
Tonghemac moet sijn also
Als ic geseit hebbe te voren.
. . . . (*)
Van groter hitten vandien rede,
Hem sullen sweeren al die lede,
Ende hi moet laten enter camere gaen,
Sal hi der doot moghen ontgaen.

Comt die mane in Geminis,
Ende bose aspec daer jeghen is
Van Mars ende van Saturno,
Die sieke wort selden vro.
Vele pensen ende vele waken,

Vs. 82. onsiene.

(*) In beide HSS. is hier eene gaping. Mag men die aldus aanvullen:
Hi sal doghen groten toren (Verg. vs. 224.)?

Die levere sweert hem uter maten.
Comt ene quade planete ter mane,
Hi stervet, daer nes gheen beiden ane;
Comt een goet in hare ghemoet,
Ic segge datsine leven doet;
Of dat hise goeliken ane siet,
Sone mach hi sterven niet.
Tonghemac, dat hi draghet na,
Comt vander roder colera,
Ende es gelike ere zucht.
Laet hi bloet, so wort sijns vrucht:
Thooft sal hem sweeren ende die oghen,
Dat hi cume sal gedoghen;
Hi sal in sinen droem sien
Wonder vor sijn oghen vlien;
Men mach sine adren niet bekinnen;
Hi sal wesen buten sinnen.
Comt die mane in opposito,
Ende schijnt ene goede planete haer toe,
Sone stervet hi niet; maer comt een quaet
Aspec, ic segge dat hi vergaet.
Al waren si alle drie versament,
Mars, Sol, Luna, als dicken rament,
In Geminis, ende in goeden aspect
Over hem allen quame verdect,
Hine hadde gheen noot; maer quame een quaet,
Sijns ne worde nemmer raet.

Die siec worden alse die mane staet
In Cancro, ist dat si gaet

Vs. 124. *De beide HSS. hier en in vs.* 135 *en* 142 Tauro. *Kwalijk.* [M. D. V.]

Eerst in Saturnus quade anschijn,
Sijn onghemac dat moet zijn
Hooftswere ende quade borst,
Coude maghe, ontghave vorst.
Vintsi gheene goede planeten
(Dat wil ic u vor die waerheit weten),
Eer si comt ter quader tiere
Oft vol wort, hi stervet sciere;
Maer vint si goede, hi blivet quijt
Ende gheneset met goeden vlijt.
Comt die mane in Cancro allene,
In gheen aspec groot no clene,
Tonghemac quam ane van dranke:
Hi hevet wee in sine lanke
Ende sate gherne onghedect,
Want hem deert dat hi hem strect.
Alse die mane comt also
Van Cancro in opposito,
So moet die sieke ghenesen:
Dat moet emmer waer wesen.
Vint hi hier tusschen een van desen,
Mars oft die sonne, als wijt lesen,
Sijn onghemac moet verkeren
In heeter sucht ende meeren;
Maer hi gheneset, alse die mane es comen
Ten opposito, dat hebt vernomen.

Alse die mane comt in Leo,
Ende si anschijnt Saturnus daer to
Van sinen vierden anschijn,

Vs. 128. onghave. 150. heb ic v. 152. *Lees* se.

Van fleumen dat evel sal sijn:
Een rede durich ende cout
Ende hooftsweere menichfout
Seere bestoppet den lichame.
Waert dat gheen goet aspec en quame,
So sterft hi, als dan comt die mane
Ten vierden aspec, na minen wane.
Comt Mars in dat vierde aspec[t]
(Als ic hier voren hebbe ontdect),
So moet dat onghemac emmer wesen
Van quaden bloede, heb ic gelesen,
Heten rede ende vele drinken:
Hem sal sijn herte seere ontsinken.
Comt een quaet anschijn daer jegen,
Dat moet hem emmer costen tleven.
Comt int vierde aspec dese,
Mars, Sol, als ic lese,
Hi sal hebben ene quade borst,
Grote hitte ende dorst.
Doene dan ter adren laten,
Ende weet dat hem sal baten.
Ende Mars, Sol, mitter mane,
In Leone, dat ic wane,
Het moet van drouver herten zijn
Dat hi lidet al dien pijn.
Comt Saturnus oec daer toe,
Sijn evel verwandelt ende seg u hoe:
Hem wort in sine blase wee,
Dan vergaet hem nemmermee:
Ten ware dat Jupiter daer toe sage,

Vs. 163. *Aldus de Var. Het tekst-HS.* dan.

Hi storve in .XIIII. daghen.

Int vierde aspec in Virgine
Saturnus, Luna ende dese .II.
Betekenen ene bose maghe
Ende torisoen (dan es gheene saghe),
Groten weedom inden lichame.
Ic seg u oec wat hare mesquame:
Alle hete spise ende dranc.
Sijn onghemac sal wesen lanc
Ende is vander witter fleumen,
Die adren sijn alle cranc in hem;
Hi stervet, comt gheen goet anschijn.
Hine mach drinken gheenen wijn,
Hi sal in groter hitten legghen,
Int menisoen, wil ic segghen,
Dat hem die puls sere sal slaen.
Hine mach der doot niet ontgaen,
Daer en si up ene goede planeten:
Dat wil ic vor die wareit weten.
Es [in] Virgine die mane allene,
Beschijnt[se] nieman, groot no clene,
Sine scoudren sullen hem sere deren,
Ende tbuuc evel sal hem deren,
Ende sine orine niet mogen maken:
Hi moet sterven, mach geraken.

Es die mane in Libra,
Ende Saturnus siet daer na,
Fellike dat evel es
Van winter fleume, sijts gewes,

Bestoppede borst, hoest ende rede;
Hem sweert hooft ende die ogen mede.
Antscijntse Mars, so sterft hi emmer;
Beschijntse Jupiter, sone sterft hi nemmer.
Es in Libra die mane,
Ense Mars boseliken siet ane,
Sonder ander quaet aspect,
Ic wil u segghen onbedect:
Van quaden bloede es sijn evel,
Heten suucht, ende sijn evel es snel;
Binnen es hi oec versworen.
Hine late (*), hi sals hebben toren.
Comt een quaet aspec daer jeghen,
Hine mach maer .xx. daghe leven;
Maer es die mane allene daer in
Ende gheen anschijn, meer no min,
So moet hi hebben wee ant herte,
Ende an die oghen grote smerte.
Comt Mars in opposito,
Ende die sonne staet also,
So heeft hi groten hooftsware;
Ende Marcurius oec mit hare,
So moeten hem die oghen tranen,
Ende in den buke wee, wil ic wanen.
Comter jeghen een goet aspec, ic segghe
Dathi onlanghe sal legghen;
Want hi moet sterven, dat besiet,
Ende varen daert God gebiet.

Vs. 215. Anscijntse. 234. haren.

(*) D. i. Als hij zich niet aderlaat.

Comt die mane in Scorpelioen
In quaet aspec, in dat seisoen
Die siec worden, het es van venine
(Dat doet Saturnus met sinen anschine)
Of van onreinen bloede.
Wiese die mane, dat seggen die vroede,
Ense ene goede planete an saghe,
Hi ghenase in .VII. daghen;
Maer quaem een quaet anschijn eer,
Sone ghenase hi nemmermeer.
Ware Mars mit hare in Scorpio,
Ende Jupiter qualiken saghe daer to,
Hi moeste hebben enen rede,
Ende wee in sine scamelhede,
Wee int hoeft ende in die darme,
In scoudren, in rugge ende arme,
Ende sal qualiken moghen maken
Sijn water ende sijn ander saken.
Es die mane allene daer,
So wassen hem sweren, dat es waer,
Ende sal den reden hebben sere,
Die hem sal meeren altoes meere.
Sijn dese .III. te gader daer,
Saturnus, Mars, Luna, dats waer,
Laet hi bloet, hi es doot,
Vintsi binnen .VII. daghen in haer gemoet
Gheene goede planeten:
Dat suldi vor die wareit weten.

Is die mane in Sagittario,

Vs. 249. quame. 261. rede.

Als yement siecheit comt to,
In Saturnus quade anschijn,
Sijn onghemac dat moet zijn
Van fleumen, heb ic verstaen,
Ende in groter hitten bevaen.
Hem sullen die voete werden cout
Ende die rugghe wee menichfout.
Alse si comt in opposito,
Ende Jupiter schijnt daer to
Ende Venus, so wort hi ghesont;
Maer comt Saturnus an die stont
Of Mars, hem wert noch also wee,
Ende cume geneset hi nemmermee.
Es die mane in dat tekijn,
Comt Maers in een quaet anschijn,
Hem sal die maghe worden onreine
(Hi moet spuwen, dat is dat ic meine),
Hande ende voete sullen hem verhetten,
Hem sal oec tbuuc evel letten.
Ende als si lidet daer vor bi
Ende comt daer Saturnus si,
So moet hi sterven, dats waer,
Siet Jupiter niet daer naer.
Comt oec met Venus die mane
Of met Jupiter, dat ic wane,
So hevet hi die borst quaet
Ende hoest dat hi al te gaet.
Hi gheneset wel, al ist lanc:
Nemmer en hebs visiker danc.

Vort waer iemen siec, dat verstaet,

Als die [mane] in Capricorne gaet
In bosen aspec van Saturno,
Dat onghemac sal comen so:
Quade borst, breke[n]t licht,
Bede van bloede ende coude gicht
In sinen knien ende sweet vele:
In segt in gheenen spele.
Hi moet sterven, is dat Maers
Aspiceert over dweers;
Maer aspiceert met Jupiter,
Of comt een goede ander ster,
So moet hi sere uut gheven
Boven ende in allen weghen.
Ist datsi in Capricorne comen
Vergaderen, Mars, mane ende sonne,
So moet hi doghen grote pine
Van hitten in alle die leden sine,
Ende sal so moede worden ende mat,
Dat hem sal helpen dit noch dat.
Ende alse die mane comt vor bi
Iewer daer Saturnus si,
Hi stervet (en vint hi niet eer
Jupiter in haren keer)
Binnen .VII. daghen over waer:
Des mach hi hebben te rechte vaer.

Comt [in] Aquario in vollen lichte
Die mane, als ic dichte,
In Saturnus quade anschijn,
Ende iement siec wort, dat moet sijn

Vs. 310. ene. 316. lede. 325. C. in Aq.

Int hovet ende in die been,
Van arbeide over een.
Nu es hem wee, nu es hem bat,
Nu honghert hem, nu wert hi sat;
Hine weet niet wat hi wille,
Hine mach niet liggen stille.
Es die mane allene daer
In gheen aspec, ic seg u waer,
Hi hevet ene lange quartane;
Maer wanneer dat comt die mane
Al omme up die selve stat
Daer hem tonghemac besat,
So wert hi quite, is dat daer si
Goet aspec of sterne bi.
Es die mane in Aquario
Mit Marcurius of Saturno,
Het moet van swarten colera comen
Die siec dan wort, heb ic vernomen.
Ende wasset die mane, ende vint si niet
Ene goede planete, dat besiet,
Eer si comt in opposito
Dat hem donghemac quam to,
Hi moet sterven, dan es gheen blijf,
Ist man, kint ofte wijf.

Comt die mane in Piscibus,
Ende aspiceert si Saturnus
Int .VII. of in derde aspet,
Ic wil u seggen wat hem let:
Hem sal altoes sweeren thooft,

Vs. 354. *Lees* sc.

Ende wee inden lichame, des ghelooft,
Ende sal grote coude doghen.
Hi stervet, dan es niet gheloghen,
Comt si in een quaet aspect;
Ende in een goet, ic weder segt.
Maer comt Mars in sulc anschijn,
So moet al sijn evel sijn
Van quaden bloede of van quader magen,
Ende sterven binnen .xxx. daghen;
Vint dan die mane goet anschijn,
Des mach hi wel seker sijn.
Is Jupiter ende Venus
Metter mane in Piscibus,
Couden rede sal hi doghen
Ende weedom in die oghen:
Hi gheneset in .xiiii. daghen.
Is Mars met hare, wil ic saghen,
Hi sal van binnen heet wesen.
Laet hi bloet, hi wort ghenesen,
Ense ene goede planete besiet;
Maer comt ene quade, sone vallet niet.

Dit makede van Hollant Heynric,
Die daer omme wakede een stic,
Eer hijt in Duutsche dus heeft bescreven.
God gheve hem tewelike leven
Ende hem allen diet horen lesen!
Amen! ic staes of met desen.

Vs. 363. in al s. 381. Dietsche.

OPHELDERINGEN.

Vs. 24. *Rede* (van 't manlijk geslacht) is *koorts*. KILIAEN zegt: » *Rede*, vetus. j. *redde*, febris." De *Teuthonista:* » *Reede*, febris." En 't is hem synonym met *Calde*, en dit met *Cortze* enz. BILDERDIJK zegt: (*Geslachtl.* 3e. druk, D. II. bl. 408), » dat ieder dit weet." Ieder weet echter zoo veel niet als hij wist, en misschien bij anderen veronderstelde. Niet geheel overtollig mogen dan eenige bewijzen geacht worden. *'t Boec der Medicinen* (Utr. HS.) heeft, fol. 3. b. Heeft die ziec den *rede* enz.; fol. 5. a. Als die zweet cout es in den heten *rede*, enz. In HS. H. vind ik fol. 52: Aqua erandea — — verdrijft dat witte water ende den dageliken *rede*. — Basida — — verdrijft den *rede*, van welker naturen hi si, weder heet of cout. *Heimelijkh. v. M. en Vr.* vs. 1114.

Oec comter af de bernende *rede*.

Vs. 1497, 1499.

— — Si selen drinken
Goeden starken witten wijn;
Ja, opdat si niet en heeft den *rede*
Ofte int hooft siechede.
Want in alle *reden*, verstaet,
So es de wijn gedronken quaet.

J. V. MAERLANT, *Der Nat. Bl.* vs. 1992.

Bestrijc den ghone hare lede
Metten smare, die hebben den *rede*,
Hem wort te bet in haren noden.

Vs. 3262. — — des hasen herte —
Al varsch an eens hals ghehangen
Den vierden *rede* doet verghanghen.

Vs. 4832. Versiect es hi in dier ghebare,
Als of hi in enen *rede* ware.

En zoo ook vs. 6291, 6304, 6314, 9803, 11786, 16237, en misschien nog elders. — Opmerkelijk intusschen is het, dat in *alle* HSS., waar ik dit woord gevonden heb in gebogen naamval, op *alle* plaatsen, het manlijk geslacht voorkomt. In HS. H. (t. a. p.) is de *rede* een *hi*. Zou BILDERDIJK (t. a. p.) dan wel regt hebben?

Vs. 105. *Zucht* is *ziekte*. KILIAEN: » *Suchte*, morbus, languor etc. (Germ. Sax.)" en » *Suke* (Sax. Sicamb.) j. *sieckte*, morbus." *Boec der Medic.* fol. 1. a. Alle ziecheit die coemt in luden die vette ende groet stere lichaem hebben, — — daer moet die *zuuct* bi naturen lanc wesen; maer die hebben magher lichaem ende morwe vleysche, — — daer is die *zuuct* bi naturen cort. Fol. 6. a. In heter *socht* sal men den

zieken gheven versch amandelen melc ghemaect mit gezoden water. Fol. 16. a. In heter *sochten* nem dat cruut, enz. — Zoo dus ook hier, en verder vs. 148, 222.

Vs. 138. *Lanke.* Hetzelfde als *Eechenis*, inguen. Zie de aant. op *Heimelijkh. d. Heim.* vs. 841, bl. 352 e. v. Bij de pll. aldaar ter verklaring van *lanke* en *lanc-evel* bijgebragt, mogen hier nog de volgenden plaats vinden. *Boec der Medicine*, HS. fol. 2. b. Somwylen coemt [urine met bloet] van den steen, mit uutstorten van zandeken: ende dan heeft die ziec zericheit in sinen *lanken* ende der blasen. Fol. 3. a. Urine, daer etter in drivet, betekent perse van verhouden steen inder blasen: ende dan heeft die ziec zericheit inder blasen ende inden *lancken.* — Zegt nu HEYNRIC VAN HOLLANT: hi hevet *wee* in den lanken; wat dit *wee* zij, verklaart hetzelfde Boek, fol. 1. b. Urine, wit ende dierre vele ghemaect mit *weheyt* is een teyken, dat die maghe niet en verduwet, ende die nature ontloept sonder ophouden. Fol. 3. a. Mer als die haerken (in de urine) wit sijn, ende si wynden omtrent der urinen, dat beteykent *weheit* in den leynden. — Van 't *lanc-evel* zegt 't *Boec d. Medic.* fol. 10. a. Doder — — is heet in den eersten graet: — nem dat cruut ende siedet in wijn ende oly, ende maecke een plaester; dat lech op die lieschen, op die leynden of op die ziden: dat doet die zericheit vergaen ende dat *lanc-evel.* L. VAN VELTHEM, fol. 204, r. 22. Toen FLORIS V. te Woerden in ijzers gekluisterd lag:

Tnachts quam hem een evel toe,
Dat men *dlanc evel* noemt.

J. VAN MAERLANT, *Der Nat. Bl*, vs. 14415 zegt van Cruentamea [centaurea]:

Dit is tieghen *tlanc evel* goet,
Ende hem dien die sucht [*lees:* jucht] we doet.

Vs. 14811, Laxifraga,

Ghepulvert die wortel — —
— — — — — — —
Es jeghen *tlanc evel* goet.

Vs. 14881, Zeduare (zedoarium),

Tuterste es best tallen stonden.
Jeghen *lanc evel* ende wint
Ende jeghen steken — —
Die somwilen ter herte gaen,
Es zeduware goet ontfaen.

Op alle deze plaatsen heeft het origineel (*de naturis rerum*): *yliaca passio.* — Is het van eenig belang, hier nog bij op te merken, dat, wat over de beteekenis van 't woord *evel*, en *evel* daer men of *vallet*, (op de *Heim.* t. a. p.) gezegd is, door eene menigte pll. in dit zelfde werk van V. MAERLANT bevestigd wordt? Gelijk, b. v.:

Vs. 1411. Oronica, dat *evel* groot.

Vs. 1446. Daer si misselijc *hevel* verduwet.

Vs. 1734, 1805, 1995, enz. En zoo ook

Vs. 1277. — — die pine
Van den *evele* daer men of *vallet*.

Vs. 1450. — — — het geneset
Thevel daer men of *vallet*.

En is dat niet wat hij meent, wanneer hij vs. 14702 van de Primula zegt:

Ghesoden in roden wine,
Dats volmaecte medicine,
Ghedronken in alre noet,
Jeghent swaer *evel* groet.

Het origineel heeft: Haec efficacissime *caducum morbum* curat, in vino rubro bullita, et ejus decoctio in potum sumpta.

Vs. 188. *Torisoen*. Lees *torsioen*, en zie over dit woord de aanteekening op de *Heim. d. Heim.*, vs. 1254, bl. 414. Doch, vermits het aldaar nog niet geheel duidelijk en overtuigend blijkt, welke kwaal deze *torsioen* eigenlijk zij, moge het mij vergund worden, hier nog eenige, later mij voorgekomene, plaatsen bij te brengen; de onderlinge vergelijking daarvan moge verder op 't spoor brengen. *Boec der Medic.* HS. fol. 2. b. Als die scume (op die urine) grof is, — — betekent sie groeve wijnden ende *torsioen*. J. v. MAERLANT, *Der Nat. Bl.* vs. 3138. Een gordel van wolfsvel',
Het sal di quite wesen doen
Van lanc evele, van *corsioen* (H. *torsioen* L.)

Vs. 13788, Calamus aromaticus,
Platearius die seghet,
Dat et te ghenesene pleghet
Die maghe van couden doene,
Ende gheneset *torsioene*.

Vs. 14312, Apium,
Die wortel es medicine
Hem die van *torsioen* hevet pine.

Vs. 14611, Nardus,
Jeghen couden maghe of *torsioen*,
Dat coude humoere doen,
Salmen Nardus in wine sieden
Ende ghevent sulken lieden.

't Zijn dan krimpingen in de ingewanden of pijn in den buik, die door *torsioen* worden uitgedrukt.

FRAGMENT

VAN EEN GEDICHT AAN DE H. MARIA.

Bij het nabladeren van eenige stukken ter Koninklijke Bibliotheek, bij ons bekend onder den naam van *Letterkundige bijdragen van de hand van den Heer* VAN WIJN (Portefeuille N°. 9), vielen mij eenige fragmenten in handen welke meestal van weinig waarde zijn, maar waaronder ik er een opmerkte dat met een tweede in een afzonderlijk omslagje vervat is en waaraan de vroegere bezitter (met zijn welbekend schrift) den volgenden titel heeft gegeven: »2 losse bladen pergament, van mij onbekende dichtstukken, geestelijk, 't een in Nederduitsch, 't andere in Hoogduitsch, Westphaalsch dialect. — 25 Jan. 97 mij van den Heer VISSER geschonken."

Dit eerstgemelde fragment nu, dat als schutblad gediend heeft, bestaat uit twee blaadjes perkament, in 8°. formaat, elke bladzijde van welke eene kolom bevat die 23 verzen moest tellen, maar waarvan, door afknipping, de bovenste regel voor het grootste gedeelte is verloren gegaan. Hierdoor bestaat het geheel der vier bladzijden uit 88 verzen.

De inhoud (aan de H. Moedermaagd gewijd) duidt aan dat tusschen deze beide blaadjes twee (?) andere

behoord hebben, waaruit ik besluit dat de onderhavige als buitenbladen van een *quaterne* gediend hebben. Het schrift is, dunkt mij, uit de eerste helft der 15e eeuw en vrij duidelijk; het heeft slechts weinig van het opplakken geleden (I. vso. en II. rto). Het eerste woord, M[aria], begint met eene groote, met rood afgezette M. De beginletters van al de regels zijn met rood doorstreept.

's Hage, 12 Maart 1847. M. F. A. G. CAMPBELL.

I. rto. M[aria] . . . .
Als een groet sondaer hoert mi nu
Van al minen zonden, in alre stont.
Weerde Maria! ic maec u cond
Dat ic mi kenne zeer misdadich.
Moeder ende maghet, zijt mijns ghenadich,
Staet mi in staden in alre tijt.
Bidt uwen sone ghebenedijt,
Dat hi mijns ghenadich si.
Maria, edel maghet vri!
O edel fonteyn! o edel bloem!
Bidt uwen sone dat hi niet en doem
Mine ziele uut sine rike.
Maria, vrouwe sonder ghelike,
Ghi sijt maghet wel gheraect;
Ic bid u dat ghi vrede maect
Tusscen uwen sone ende mi,
Doer die scerpe naghelen dri

Die men uwen sone dede
Doer sijn ghebenedide lede.
Spreect mijn tale, vrouwe scoen,
Doer die scerpe doernen croen
Diemen uwen sone onsocht
I. v^so^. . . . . ocht
Aenden cruce doe hi sterf
Om onser alre bederf.
Vrouwe, sijt in mijn hulpe nu
Aen uwen sone, des bid ic u,
Want hi al mine zonden weet.
Ic bid ghenade doer dat zweet
Dat hi zwete, in sijnre pine,
Daer hi doghede sine termine
Aenden cruce, mit oetmoet.
Ic bid ghenade doer dat bloet
Dat hi storte uut sinen .v. wonden,
Die hi ontfenc doer onse zonden.
Noch bid ic ghenade, edel vrouwe,
Ende roep tot u, mit goeder trouwe.
Ay! edel moeder Goeds, ghenade!
Weerde Maria, staet mi in staden,
Dat ic die helsce pijn verweer,
Doer dat ghebenedide speer,
Daer men uwen sone mede stac
In sijn hert, dat hem te brac
Ende scoren moste van groter pijn.
Ghenade, edel maghet fijn,
II. r^to^. . . . hi . . . .
Der berouwenis is ontfaen.
Een heylich man doet ons verstaen,

Dat een is also wel te prisen
In dien tranen, in diere wisen,
Die hi uut stort voor sijn misdaet,
Als een starc man, die vrome daet
In orloghe doet of in striden,
Daer men om looft betiden.
Men sel twivelen, in gheenre stont,
Ten en wert int ende ghesont.
Al heeft hi qualike gheleeft,
Ist dat hi waren rouwe heeft
Ende gheerne penitentie dade,
Hi comter mede te Gods ghenade.
Mar want die onversien doet
Menighen brengt in zulker noet,
Dat hi penitencie noch rouwe
Hebben en mach, hem is so nauwe,
Hier om, als wi hebbe beswaert
Onse ziele, die was verclaert
Inder doepe die wi hebben ontfaen,
So laetse ons rasche weder dwaen
II. v^so^. Met tranen. . . . .
Als wi treden buter banen,
Want die ziel was verloren;
In tranen wert si nye gheboren.
So waer die tranen vloyen hier,
Daer ontsteect een gheestelijc vier,
Die van binnen verlicht, mit cracht,
Die verholenheit der ghedacht.
Die tranen, alsmen vint bescreven,
Der ghenen die in penitencien leven,
Hout men over een doepe claer

Voer onsen here, dits al waer.
Hier om laetse di wesen zoet;
Di winti daer te wichte goet.
Wes also bereet ter weninghe
Alster misdaet was dine meninghe.
Ghebet maect onsen here sacht,
Die trane dwincten mit hore cracht.
Twivoudich is der zielen begheert
Of weninghe, die is bekeert.
Die een is, alsi verstaet
Hoor boese werke ende hoor misdaet,
Diese van Gode hadde ghevoert.

NEDERLANDSCHE HSS. TE HAMBURG.

(*Uittreksel uit een brief van den Heer Archivarius* Dr. J. M. LAPPENBERG (*)).

In de Stads-Bibliotheek:

N°. 157. Ein Psalter. Perg^{t}. kl. 8vo. Sec. 14 of 15. Ex legato Goeziano. S. *Fortsetzung des Goezischen Bibelverzeichnisses*, S. 179.

N°. 95. Stücke aus dem Neuen Testam. und den Propheten — an Festtagen. Perg^{t}. 8vo. Sec. 15.

N°. 140. Episteln und Evangelien. Perg^{t}. Sec. 15. gr. 8vo of kl. 4to. S. GOEZE.

N°. 151. Betrachtungen über einigen Psalmen. Chart.

In het bezit van den Heer Pastor Dr. GEFFCKEN:

Een fraai geschreven Perg^{t}. HS. 14 Bl. 4to. Sec. 14 of 15. Het bevat:

a.) Eyn Speghel des sunders ghemaket uyt dem Latine.

b.) Van vulkomene penitentie uyt en boec dat RUSBROEK ghemaket hevet van gheesteliken oeffeninghen.

Dr. M. DE VRIES.

(*) In deze opgave zijn niet begrepen de mij reeds vroeger bekende Hamburgsche HSS., als 1°. MAERLANTS *Naturen Bloeme*; 2°. *Sydrac*; 3°. *Melibeus*; 4°. Een boek over het Schaakspel; 5°. Een bundel gedichten van WOUTER VERHEE en anderen, meest van lateren tijd. — Over N°. 2 en 3 sprak ik reeds in onze *Verslagen en Berigten*, 1845, bl. 38—43 (Aantt.). Over N°. 4 en 5 hoop ik later berigt te geven.

SPREUKEN.

1 Gode te vresen van allen danc,
Dat is des wijsheits anegane.

---

2 Soe wye sijn recht tot onrecht doet,
Die wert sijn eynde selden goet.

---

3 So wye twee heren dienen sel,
Die behoevet veel ghelucke wel.

---

4 Soe wat een man mit eren haet,
Schaemt hi hem des, dat is misdaet.

---

5 Soe wye mit rusten gaerne sij,
Die wese den heren selden bij.

---

6 Ic name eens wisens mannes moet
Voer eens rijckes doren goet.

---

7 Wye meynt dat hi die wijste sij,
Veeltijt woenre doren bij.

---

8 Soe waer die wolf een harde waert,
Daer moeten die schapen sijn vertaert.

---

9 Die menighe wil bekennen mich,
Die selve en kan bekennen sich.

---

10 Kende hem selven een yghelijc man,
Hine spraeck gheen quaet van anderen dan.

---

11 Wy wenschen om des outmans daghen:
Wanneert dan comt, ist ons een claghen.

---

12 Soe ganse doecht nye man en haet,
Hine moste nochtan kennen misdaet.

---

13 Hoe zeer een wijf behoedet si,
Nochtan is hoer begheerte vry.

---

14 Soe wye niet wel ghespreken en can,
Die swighe ende wese een wise man.

---

15 Soe wye gheluc ende eer wil haen,
Die en sel sijn goet niet laten vergaen.

---

16 Soe wye can houden ende gheven,
Te recht mach hi mit eren leven.

---

17 Soe wye schoenheit in sijn zeden can
Ghedoen, dat is een wise man.

---

18 Nijt ende onghestadighe ere
Die crencken den wisen alte zere.

---

19 Van hem daer ic dbest of hoir ghewaghen,
Dies wapen woud ic gaerne draghen.

---

20 Des honichs soetheit wert verdriet,
Alsmens alte veel gheniet.

---

21 Men moet wel horen lieghen,
Mar ghenen vrient selmen bedrieghen.

---

22 Der werlt craft en is niet meer,
Dan dat sij strijden om die eer.

---

23 Hat ende nijt inder herten
Bringt den mensch in groter smerten.

---

24 Een vreckman niet en woude
Goet, ende hijt wech gheven soude.

---

25 Soe wye dat lachet ende grijnt,
Ontrouwe dat in hem schijnt.

---

26 Van naturen men dat mint
Dat selve datmen mit arbeiden wint.

---

27 Op eerden en is gheen dinc soe goet
Als datmen uut rechter minnen doet.

---

28 Tis niet te schelden dat yemant doet,
Maect hi sijn daet ten eynden goet.

---

29 Voert en gaet die ezel niet,
Als hi den anderen vallen ziet.

---

30 Wye des anders diefte heelt,
En weet van beyden wye daer steelt.

---

31 Gheen man en mach sonder dat sijn:
Dats alder werlt wel aenschijn.

---

32 Des menschen onghestadicheit
Is der zielen harde leyt.

---

33 Die vroem is, men prijst hem wel:
Nyemant hem selven prisen sel.

---

34 Nyemant en sel sijn volcke laen
Sonder vroechde, wil hi eere haen.

---

35 Het hoort menich loghenaer
Dicwijl harde leyden maer.

---

36 Een man van veel dinghen ere haet,
Dat goeden wiven qualic staet.

---

37 Men siet nu, leyder! selden
Trou mit trouwen ghelden.

---

38 Begraven schat, verborghen min,
Daer of en haet nyemant ghewin.

---

39 Wyen ghenoeghet dat hi heeft,
Die is rijc, oec hoet hem gheet.

---

40 Der wiser wercken salmen plien,
Der boser horen, mer niet te gheschien.

---

41 Wy hem mit enen vrecken man
Versellet, hi verliester an.

---

42 Die quade en can nymmermeer verstaen,
Hoet mitten armen is ghedaen.

---

43 Die arme man mint sijns ghelijcken,
Alsoe ist ooc al mitten rijcken.

---

44 Dronckenscap is selden goet,
Want si valscht eens wisens moet.

---

45 Soe wye een cleyne quaetheit doet,
Hi stelt oec wel dat grote goet.

---

46 Hoe schone dattie mensche sij,
Hi is binnen vuyl daer bij.

---

47 Die grote onghestadicheit doet,
Hi valschet menighen stadigen moet.

---

48 Die rijcke men alles goets toe scrijft,
Daer die arme buten blijft.

---

49 Soe wye sijn tijt leyt sonder gheven,
Die sal int eynde mit schanden leven.

---

50 Menich door spreect wise woort,
Mar onderscheyden en can hise niet een oert.

---

51 Ic sie menighen wisen man,
Die ghene wijsheit spreken en can.

---

52 Hoe groten schat die door ye vant,
Hi comt den wisen al ter hant.

---

53 Wye sijns selfs scande meert,
Hi blijfter selve bij onteert.

---

54 Een yghelijc man hem miden moet,
Tret hi den distel inden voet.

---

55 Een man en mach gheen langhe tijt
Ere hebben onbenijt.

---

56 Hoe sel des lasters worden raet,
Die sijn eer vol lasters haet?

---

57 Die boosheit doet, hi wert vermaert,
Mar doechde setmen achterwaert.

---

58 Wat een nu priset inden man,
Daer kent hi sinen vlijt an.

---

59 Selden te misse sijn dinc sel gaen,
Diet al an Gode wil laten staen.

---

60 Wy mochten zonden vele stelen,
Woud ons die duvel helpen helen.

---

61 Die valsche mensche altoes vermoet,
Dat die goede boesheit doet.

---

62 Soe wye wel sprect ende qualic doet,
Die en heeft niet dan een quaden moet.

---

63 Bernende min heeft menich man,
Die doch al doer verdervet an.

---

64 Die wille voer dat werc gaet,
Het sij goet of tsij misdaet.

---

65 Al ist dat vrient van vriende sij,
Nochtan sel trouwe daer wesen bij.

---

66 Ic mercke dat een yghelijc man
Hem selven veele goets gan.

---

67 Wye lief heeft, die is selden vry
Van sorghen, des hi stedich sy.

---

68 Soe wye dat inden pecke roeret,
Onreynicheit dat hi daer of voeret.

---

69 Niemant en hevet wisen moet,
Dan die altoes Goods wille doet.

---

70 Soe wye hem selven prijst alleyne,
Sijn ere is dan harde cleine.

---

71 Men mach die beste niet uutlesen,
Want nyemant en wil die snootste wesen.

---

72 Men prijst nader doot menich man,
Die in sijn leven nye eer ghewan.

---

73 Men sel spreken mit wisen sin:
Qualijck te spreken en brenct niet in.

---

74 Deser dommer werlts sin
En is der werlt gheen ghewin.

---

75 Die lose sijn den heren lief,
Die ere stelen si als een dief.

---

76 Mocht ic mijns selfs meester sijn,
Soe had ic van wille die wille mijn.

---

77 Menich prijst des anders zwaert:
Had hijt, het waer hem onwaert.

---

78 Soe wye mi leret goeden sin,
Die is wiser dan ic bin.

---

79 Men sel goet ende arch verstaen,
Dat goede doen ende tarchste laen.

---

80 Soe wye dat mercket quaet ende goet,
Die wetet wel of hi misdoet.

---

81 Een man sal goeden wille haen,
Mach hi der wercken niet bestaen.

---

82 Schat, begheerte ende domme min,
Verdervet menich wijsmans sin.

---

83 Armoede, ziecheit ende spise cranc,
Die maect een corte stonde lanc.

---

84 Die gave is eenre gaven waert,
Diemen gheeft alsmense begaert,

---

85 Soe wye dat vraghet na staden,
Die vraghet luttel naden zinne. (?)

---

86 Die menighe tot Gode wijsheit haet,
Die hem ter eren niet en verstaet.

---

87 Wat schadet vroechde ende yoghet?
Gheen man is edel sonder doeghet.

---

88 Die zede den man qualijcken laet,
Die hi inder joeghet gheleert haet.

---

89 Die penninghe ende sulver hem onderdoet,
Die weken menighen harden moet.

---

90 Die menighe hevet wisen moet,
Die nochtan dommelijcke doet.

---

91 Wat si twaelf hebben ghestolen,
En blivet nymmer jaer verholen.

---

92 Die grote toorn int herte breyt,
Die doet hem selven dicwijl leyt.

---

93 Wye minne volghet, den volghet sij;
Ende wyese yaecht, si jaech hem bi.

---

94 Die moede en mach gheen hoecheit haen,
Want hine machs mitten wercken niet bestaen.

---

95 Visschen, voghelen ende vy,
Houden haer ewe bet dan wy.

---

96 Vrienden heb ic altijt vil,
Dan als ic my bedroeven wil.

---

97 Men mercket bijden rade wel,
Hoemen die heren dienen sel.

---

98 Soe wye der werlt becopen wil,
Die volghet recht der apen spil.

---

99 Wye sel wesen den anderen goet,
Die hem selven altoes misdoet?

---

100 Huden lief is morghen leit:
Dats der werlt onghestadicheit.

---

101 Een man sel sijn ghetrouwe wijff
Minnen boven sijns selfs lijff.

---

102 Dobbelspel ende wives lieve
Maken menighen man tot dieve.

---

103 Nyemant en woude sinen moet
Gheerne wisselen omme goet.

---

104 Soe wat man hem can bewaren
Voir sonden, die heeft wel ghevaren.

---

105 Soe wye can lieghen in elken hoff,
Die crijcht al omme der boser lof.

---

106 Vrolijc te wesen in armoede,
Dats grote rijcheit sonder goede.

---

107 Men wart mit goeden volke goet,
Quaet mit quaden die oevel doet.

---

108 Dat herte truert tot menigher stont,
Dat nochtan lachen moet die mont.

---

109 Die milde mi te loven staet,
Die gheeft dat hi selve niet en haet.

---

110 Soe wye mit trouwen wil leven,
Die sel sijn ere menighen gheven.

---

111 Wat doet die werlt van jaer tot jaer?
Si boset ende arghet, des nemet waer.

---

112 Een cloec dief mit sorghen helet,
Want hi op sijn lijf stelet.

---

113 Soe wye sijns selfs sonden bedachte,
Des anders naem hi clene achte.

---

114 Der heren leer is worden crom:
Daer om soe worden die wise dom.

---

115 Soe wye dat hertsen leit sal draghen,
Die mach seer wel van node claghen.

---

116 Vriende ic gaerne hebben wil,
Mer ghesellen nietste vil.

---

117 Soe wye des anders lieve leydet,
Van menigher vroechde hi hem scheidet.

---

118 My wasset noch alle jaer
Sonde, naghel ende haer.

Deze Spreuken, die vrij sterk eene Hoogduitsche afkomst verraden, zijn getrokken uit het Haagsche HS., dat de gedichten van HILLEGAERSBERCH en den *Minnen Loep* bevat, fol. 134. b. — 136. b. Vgl. BUDDINGH, *Drinkplegtigheden*, bl. 102.

M. DE VRIES.

FRAGMENT

VAN EEN

GEDICHT

BETREFFENDE DE ZAMENKOMST VAN KEIZER FREDERIK III MET KAREL VAN BOURGONDIE TE TRIER, IN 1473.

De Heer CAMPBELL, onder-bibliothecaris aan de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage*, maakte mij onlangs opmerkzaam op een zich in die boekerij bevindend oud-nederlandsch gedicht, waarin uitvoerig verhaald wordt, op welke wijze keizer FREDERIK III, vader van MAXIMILIAAN van *Oostenrijk*, in het jaar 1473 te *Trier* door KAREL *den Stoute* is onthaald geworden.

Dat gedicht is, hoogstwaarschijnlijk zeer kort na de gebeurtenis die er in verhaald wordt, gedrukt met eene van elders geheel onbekende letter; ten minste de Heer CAMPBELL, die zich bijzonder op de literatuur der incunabelen heeft toegelegd, verzekerde mij, die letter tot geene der hem bekende persen te kunnen terugbrengen. Met zekerheid is er niets van te bepalen, want het boekje bevat ook overigens geenerlei kenmerk van plaats of jaar der uitgave. Het bestaat uit 10 bladen kl. 8vo,

waarvan het eerste wit is. Op bl. 2 r° en v^so komt tweemalen eene zelfde houtsneeplaat voor, voorstellende de inkomst der beide vorsten. De tekst begint op bl. 3 r° en eindigt bl. 9 v^so. Op bl. 10 r° ziet men eene andere houtsneeplaat, waarover straks nader, en de laatste bladzijde is wederom wit.

Het is met de beide volgende werkjes, waarvan vooral het laatste opmerkelijk is, in éénen band gebonden:

1. *Die Cronike of die Historie van Hollant, van Zeelant ende Vrieslant ende vanden Sticht van Utrecht.* 4°. (De laatste blz. ontbreekt in dit exemplaar, maar het werkje is uitgegeven *Leiden*, HENRIC HENRICI. 1483.)

2. *Dit is de geste van Julius Cesar.* z. pl. of j. houtsn. kl. 8°. Uit vergelijking met andere werken is den Heer CAMPBELL gebleken, dat dit werkje een voortbrengsel is der pers van PAFFROED te *Deventer*, en vóór 1488 gedrukt moet zijn.

Omtrent hetgene in het vermelde gedicht, dat wij hier zullen mededeelen, verhaald wordt, kan men vooreerst nalezen:

Die Cronike of die Hystorie van Hollant van Zeelant ende Vrieslant &c. (Zoogenaamd Goudsch Chronijkje.) *Tergoude in Hollant*, bij GHERAERT LEEU. 1478. 30 Sept. in 4°., waarin men op het jaar 1473 leest:

» Int jaer ons heren dusent vierhondert ende LXXIII. omtrent Sinte Michiels dach, soe is tot Trier ghecomen die keyser Fredericus mit veel rijnscher bisscoppen, hartoghen, marcgraven ende heren, om daer

te tracteren mit hertoch Kaerl om profijt van veel saken. ende als dat hertoch Kaerl hevet vernomen, soe is hi daer oec ghereyst mit groter costelicheyt. ende grote menichte van princen ende heren ende waren daer wel bi malcander omtrent achte daghen. Ten lesten dede hertoch Kaerl een costelike maeltyt bereyden ende node den keyser ten eten mit alle sijn heren, dat welc alsoe ghesciede. Ende als si daer nae een weynich tijts mit malcander gesproken hadden. soe is een yghelic te huus ghereyst ende men heeft opt eerste niet vernomen wat dat si ghesloten hadden mit malcander."

Vervolgens kan men hetzelfde uitvoeriger verhaald vinden in:

Cronijcke van den lande ende graefscepe van Vlaenderen, gemaect door Jo[r]. NICOLAES DESPARS, — *van de jaeren* 405 *tot* 1492, *voor de eerste mael thans in het licht gegeven* — *door* J. DE JONGHE. 2[e]. uitg. IV. bl. 89, 90.

Alsmede in:

Die Cronycke van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslant, beghinnende van Adams tiden, enz. (Zoogenaamde *Divisie-Kronijk*). Voleynt tot *Leyden* Bi mi JAN SEVERSOEN den XVIII dach in oestmaent an. XV. C. ende XVII. fol. en wel in de XXX[e] divisie, fol. 337 a—340 a, cap. 61—63 (*).

(*) Het is mijn voornemen niet hier alle bronnen aan te geven, waarin men over deze zaak berigten kan aantreffen. Over de bekende aanleiding tot de zamenkomst der beide Vorsten zie men, behalve DE BARANTE (X : 76 volgg.), o. a. WAGENAARS *Vad. Hist.* V : 145, 146 en de aangeh. schrijvers. — Ook is het niet onbelangrijk te vergelijken : *Van Brabant die excellente Cronike, van Vlaenderen, Hollant, Zeelant int Generael*, enz.

Maar van het hoogste belang is het, het volgende werk te vergelijken:

Dits die exellente Cronike van Vlaenderen. Gheprint *Tantwerpen* by my WILLEM VORSTERMAN, anno 1531. 11 Julij. fol.

Antw. JAN VAN DOESBORCH, 1530, fol. fol. 226 c—229 c., en de *Cronijcke van de Hertoghen van Brabant*, enz. van LAURENS VAN HAECHT GOIDTSENHOVEN. *T'handtw.* by JAN BAPTISTA VRIENTS. 1606. fol., waarin men fol. 81 b. leest:

» Inden herft des selfste jaers is die Keyser Frederick met een groote menichte van volck, onder welcke veel edele Heeren ende Baroenen, veel Hertoghen ende Princen waren, tot Trier gecomen, om met Charel van Bourgoengien, van eenighe affairen te handelen. Charel vernemende des Keysers incomst, heeft haestelijc sijn saecken in Gelderlant beschict, ende is met eenen schoonen staet derwaerts ghereyst. Men leest dat als Charel die stadt van Trier begonst te genaecken, hem die Keyser te gemoet gecomen is met sijnen staet, ende die gheheele stadt met trompetten ende claroenen. Aldus nu metten Keyser inder stadt gecomen zijnde, soo hebben sy eenige dagen by den anderen geweest, binnen welcken middelen tijde Hertoch Charel groote costen ende triumphen dede bedrijven om den Keyser te caresseren. De maeltijt ende 't bancket dat Charel den Keyser dede bereyden, was by na soo costelijc als die bruyloft daer te voren af ghesproken is. Van desen Keyser ende Hertoch Charel schrijft genoech int breet ende int langhe Rudolphus Agricola, een gheleert man."

Met deze laatste woorden bedoelt de schrijver eene plaats uit RODOLPHI AGRICOLAE Phrisii *Lucubrationes aliquot lectu dignissimae, in hanc usque diem nusquam prius editae*, etc. *Coloniae* apud JOANNEM GYMNICUM, s. a. 4°. (uitg. van ALARD VAN AMSTERDAM). In dat werk toch vindt men p. 221—226: Rodolphi Agricolae Traductio in epistolam de congressu imperatoris Friderici, et Caroli Burgundionum ducis. — Dat stuk is gerigt aan ANTHONIUS SCROFINEUS, en het begin luidt als volgt:

» Iniunxisti mihi, ut literas illas quas de congressu imperatoris Friderici, et Caroli Burgundiorum ducis, Gallice perscriptas legisse me tibi narraveram, in Latinum sermonem converterem. Gessi morem voluntati tuae, non tamen verbum e verbo exprimens, sed latius nonnunquam contractiusve res explicans. Ordinem quoque rerum sicubi commodius visum est, commutavi. Tu si qua parum Latina tibi videbuntur, aut nescisse me meliora, aut ut excusationem aliquam ignorantiae meae praetextam, rerum culpam putabis, quarum nonnullas, quod nostro aevo repertae sunt, difficile crediderim priscis appellare nominibus etc." Het eigenlijke verhaal is van ARNOLDUS DE LALAING, Proost van St. Maria te *Brugge.*

Immers fol. CLXVII b. leest men boven eene afdeeling den volgenden titel: Hier naer volcht de hooghe ende Edele versaminghe vanden Keyser Frederic, ende van den Hertoghe Kaerle; en alsdan vindt men tot fol. CLXIX b. reg. 11. een verhaal, dat geheel overeenkomt met het in ons gedicht vermelde, en wel soms woordelijk, gelijk al dadelijk blijken kan uit den aanvang, aldus luidende:

»Item int jaer M. IIIC ende LXXIII op Sinte Michielsavendt (*), so quam in die heleghe stede van Triere, des avents spade Frederic die derde van dier name bi der Gods ghenaden enz."

De overeenkomst is zoo sterk, dat wij niet aarzelen te verklaren, dat het eene verhaal naar het andere gevolgd moet zijn, en wel het proza-verhaal naar het berijmde; welke bewering vooreerst haren grond ontleent aan de overblijfselen van het weggenomen rijm, ten andere aan de juiste overeenkomst van vele bijzonderheden, en ten laatste daaraan, dat de letter, waarmede het gedicht is gedrukt, ongetwijfeld tot het laatste vierde gedeelte der XVe eeuw en wel tot vóór 1480 behoort te worden gebragt.

Het verhaal, zoo als het in de twee laatstgemelde kronijken gevonden wordt, bevat intusschen meer dan ons gedicht, en wel de beschrijving van eenen maaltijd, van een steekspel, enz. Het loopt dan ook in de Vlaamsche kronijk nog tot fol. CLXX d. Daar nu de laatste houtsnede in ons gedicht den maaltijd voorstelt, even als de houtsnede in de Vlaamsche kronijk, zoo

---

(*) D. i. den 28sten September.

is er, onzes inziens, geen twijfel, of wij hebben hier slechts een fragment van een grooter verhaal.

Dat fragment is mij belangrijk genoeg voorgekomen, om door een herdruk meer bekend te worden gemaakt; terwijl ik tevens alle bibliographen uitnoodig, om onderzoek te doen naar een tweede, en zoo mogelijk volledig, exemplaar.

Ik zeg den Heer CAMPBELL dank voor de moeite, die hij zich wel heeft willen getroosten, om mij bij deze mijne mededeeling behulpzaam te zijn.

's Gravenhage, December 1847.

TIDEMAN.

Ten einde het onderzoek gemakkelijker te maken, doe ik volgen het slot van het verhaal, zoo als het in de (zeldzaam voorkomende) Vlaamsche kronijk gevonden wordt:

Fol. CLXIX. b. — — — — Ende naer die messe, so nam die hertoge den keyser byder hant, ende leeden duer den ommeganc in een sale die so rijckelicke verchiert was, al hadt gheweist die rechte figuere vander maeltijt vanden coninc Assuerus, daer die helege scriftuere so vele wonders of verhaelt. Ende in dese voorseyde sale stont een tresoor, ghedect neghen trappen hoghe, ende up elcke sijde stonden drye Eenhoornen. Voort hinc daer in die sale, die historie van Gedeon in costelicke tapijtserye. Ende boven der tafele daermen adt wast al behanghen met gulden lakene seer costelick.

☾ Hier naer volcht die maeltijt.

[*Houtsnede voorstellende den maaltijd.*]

Fol. CLXIX. c. Dese mogende keyser sadt inden middele vander tafele, ende die hertoghe van Borgoengien ter luchter sijde, ende neffens hem sadt des keysers sone Maximiliaen, daer naer die hertoghe Stevin van Beyeren. Ende aen des keysers rechter sijde daer saten drie mogende heren, te wetene die bisscop van Mens, die bisscop van Triere, ende die bisscop van Luydicke. Ende dat was om dat hi was ghedescendeirt vanden coninclicken bloede vanden helegen coninc sinte Lodewijc coninc van Vranckerijcke. Ende dese selve here van Luydicke hadde een gulden habijt aene, ghevoert met ermijnen. Dese voorghenoemde heren die saten aen skeysers tafele. Ende beneden aen een ander tafele daer sadt die bisscop van Mets, ende die bisschop van Eystendom, ende voort andere heeren.

☾ Item die heren vanden prinche die dienden al ter tafele, daer en was nyement diere sadt. Eerst die jonchere van Cleven, hi hadde een habijt van selveren lakene, ende inder ghelijcke hadde Phelippe Monseur, sone van mijn here van Ravesteyn. Ende die hofmeester meester Guillame Byse die hadde gulden laken aen, ende so dede ooc mijn here die Cancelier. Aen deerste tafele dienden dye ghene die gulden laken droughen, ende aen dandere vier graven, te weten mijn here van Maerle, mijn here Hubrecht van Nassauwen, mijn here Lowijs de Chatheau Gwyon, ende sijn broeder die Marcgrave van Rucelendon, die Grave van Zalmen, de grave van Ponthieu, dye here van Egmont, die here van Ca-

renson, mer Jacob vander Ameye, mijn here van Rabays, mijn here Anthonis die bastaert (*), van welcker maeltijt die gherechten seer costelic waren.

☾ Item naer dat die maeltijt ghedaen was, so brochtmen daer sestien gulden nappen so costelicken ende vul ghesteenten, dat si hem verwonderden diet saghen. Ende men diende daer van crude ende van tregie overvloedelick. Ende daer naer so ghingen dese heren ter eeren van Gode ter kercke, horende vespere ende complie. Ende dat ghedaen sijnde, ghingen weder te peerde. Ende die Hertoghe brochte den keyser weder te sinen pallaeyse met groter menichte van waslichte ende van toortsen, ende namen van malcander vriendelic oorlof, ende elc trac in sijn ruste.

☾ Een feyt van wapenen.

[*Houtsnede, voorstellende het steekspel.*]

Fol. CLXIX. d. Daer naer was gheordonneirt biden hertoge Kaerle een feyt van wapenen, inder maniere van eender battaelgie. Ende waren dertien yeghens dertien buten der stede van Triere, in Marcius velt, te wetene dese naervolgende heeren aen deen sijde (†). Eerst mijn heere Hubrecht van Nassauwe, als capiteyn.

Monseur Dorbe.

Mer Curaet Pot.

Chaerle de Vysant.

Anthonis Dauchy.

Phelips van Berghen.

(*) Van Bourgondie. (†) Niet alle namen zijn opgegeven.

Pieter de Longhevael.
Thomaes Callabrois.
Lancelot de Callabrois.

☾ Ende huer peerden hadden baerdgien van wapenen seer costelic, ende daer over een verdeck van sijde, half swart, half peersch seer abelicken ghestoffeirt.

☾ Dit sijn dander dertien persoonen.

Mijn heere van Berghen al voren, als capiteyn.
Mijn heere van Walem.
Monseur Destiers.
Monseur de Myukes.
Frederick de Flassen.
Een ander ghenaemt Flamaret.
Fol. CLXX. a. Mijn heere Kaerle van Crievecuer.
Mijn heere Anthonis van Halewijn.
Guyot Dauchy.
Een ghenaemt Gooskin.
Jehan de Vy.
Jehan le Fevre.

☾ Ende elc peert hadde een baerdgie ende een verdeck daer overe, half ghelu, half sangwijn, seer rijckelic om sien. Ende daer stonden die ses ende twintich persoonen in vormen van battaelgien, in die presencie vanden moghenden Keyser ende vanden edelen hertoghe van Bourgoengien, ende ghinghen schermutsen met groter cracht up malcanderen, niet yegenstaende elc hilt hem in ordene van sinen ghetale. Doe waren daer laten vliegen ses serpentijnen die metdallen groot gheschal maeckten. Daernaer hebben si gheloopen up malcanderen met scerpen glavyen. Ende wie daer pijne of vreese ghe-

creech, dye en behaelde daer gheen eere, want het was omme te tooghene tfeyt vanden rudderschepe, ende om eere te behalene. Ende men sach daer ten strijde ligghen peerden doot ende lieden ghewont.

☾ Item noch om eere te ghewinnene, soe ghinghen si malcander met sweerden hauwen seer rudelick. Ende ten laetsten twee en twee apart yeghens malcanderen, ende sloughen so langhe up malcanderen dat deen of dandere sijn sweert of sijn harnasch verloos. Mijn here van Nassauwen slouch sijn sweert inden middel in sticken. Ende dit aldus ghedaen sijnde, quamen dese edele campioenen voor den keyser ende voor den hertoghe, ende namen malcanderen byder hant, ende toochden obediencie ende weerdicheyt den voorseyden heren, ende reden also te haren logijste.

☾ Aldus ghescheeden sijnde, die hertoghe brochte den keyser weder te sijnen pallaeyse. Ende daer schieden si met vriendelicken oorlove ende met groter minnen.

☾ Hoe dat die Keyser hem selven toochde in Keyserlicken state.

Item naer dit voorseyde faeyt van wapenen ofte tornoy, ende naer vele raets dye dese voorseyde twee heren te samen hadden, so muechdy hier ooc
Fol. CLXX. b. wat lesen vanden state vanden Keyser, want te Triere up die marct daer waren tvleeschuys ende tbroothuys of ghebroken, ende van dien ghemaect een grote wijde plaetse, up welcke plaetse was ghemaect een groote stercke stellaedgie, die ghetemmert was groot, breet, ende wijt. Ende daer up eenen

schonen groten stoel ghestelt, omme den keyser inne te sittene, al behanghen met schonen gulden lakene, boven, beneden, ende aen beeden syden.

☾ Item up den sessten dach van Novembre quam die keyser met sijnen Coorvorsters lancx der strate, ende hi hadde een alve aen met eender stoole, ghelijc een dyaken, ende daer over een costelicke cappe, ende sijn sandalien waren beneden aen sijn voeten. ☾ Item mijn heere van Mens Eerdtsch Cancelier over Germanien die leedde den keyser over deen sijde. Hi hadde over sijn alve eenen rooden mantel ghevoedert met ermynen, ende sghelijcx ooc alsoe een cappe up sijn hooft, een almisse dobbel up ghesleghen, ghevoedert met ermijnen seer rijckelic ende costelick.

☾ Item in deser manieren daer naer so ghinc mijn here van Triere voor den Keyser, als eerdtsch cancelier over Gabiaenlant, ende hi drouch erulaten, ende des keysers Tyara dat van goude was, daer meneghen costelicken ende dierbaren steen aen stont.

☾ Item mijn here van Colen als een eerdtsch Cancelier over Italyen, hy en was daer niet, maer een eerdtsbisschop in Oostenrijck, des keysers sone Maximiliaen, die ghinc in sijne stede. Ende hi leedde den keyser over dander syde sonder alve, maer hadde aen eenen rooden mantele, ende up sijn hooft haddy een aelmisse, ghevoedert met Ermijnen, up gheslegen. Ende daer inden middele stont ghesneden die maniere van eender crone, ende daer up die weerelt van goude, in ghelijckenisse van een Dyademe.

☾ Item een palsgrave Eerdtsch drossate vanden Rijne, die die gulden weerelt voor den keyser te

draghen pleicht, dye en was daer nyet, maer in sijne stede drouch hertoghe Lodewijc van Beyeren den gulden appel.

☾ Item dye Hertoghe van Zassen Eerdtsch Marscalck des Roomschen rijcx, en was daer ooc niet, maer mer Adolf van Bappren drouch in sijn stede tsweert voor den keyser.

Fol. CLXX. c. ☾ Item die coninc van Bemen Archyschincker en was daer niet, noch en santer nyement in sijn stede, twelc den keyser wonder gaf.

☾ Item die marcgrave van Brandenburch die en wasser ooc niet, maer sijn sone drouch in sijn stede den scepter voor den keyser. Ende doe ghinc die keyser sitten up sinen eerlicken stoel met sinen Tyara up sijn hooft, ende sijn coorvorsters saten neffens hem, daer dye trompetten ende claroenen grote melodye maeckten. Ende doe so sachmen daer comen rijdende die here van Egmont met eenen rijnwimpele in sijn hant, al root van coluere. Ende hi ende die sijne reden met grooter ghenouchten onder dye stellaedgie, ende daer voren.

☾ Item die grave van Zalmen, ende mijn heere Anthonis dye bastaert van Bourgoengien, die reden daer van ghelijcken.

☾ Item daer naer quam ghereden joncker Frederic van Egmont met eender baniere in sijn hant, wesende tvelt van asure, ende daer in eenen claeuwenden leeu van goude.

☾ Item doe quammer ooc ghereden Ooswal van Berghen met eender baniere van selvere in sijn hant, ende daer in staende eenen rooden leeuw claeuwende.

☾ Item doe quamen die trompetten met gheluyde. Ende met schoonen state quam die Hertoghe van Bourgoengien, met eenen peersschen fluweelen mantele aen, ghevoedert met ermijnen, ende daer over een cappe ghelijc een princhc vanden roomschen rijcke, ende up sijn hooft een swart bonnet, ende daer up een coronael van goude, daer meneghen costelicken steen aen stont. Ende hy sadt van sinen peerde, ende boven up dye stellaedgie commende, knyelde neder voor den Keyser met rudderlicken state.

☾ Voort quam des hertoghen raet van Berghen, ende des hertoghen raet van Ghulic, als machtich over beede die Hertoghen, van Ghulic ende van Berghen. Ende kenden ende verleden voor den Keyser, ende ghinghen te buyten al dat recht ende die aensprake die si beede hebben up het hertochdom van Gheldre, ende het graefscip van Zutphen. Maer renuncierdent ende gavent overe inden handen van den Hertoghe van Bourgoengien, die welcke daer bereet stont omme dat te ontfanghen met gro-
Fol. CLXX. d. ter weerdicheyt, ende knyelde voor den Keyser, ende leyde sinen vinghere up teruyce van skeysers sweert, ende dede daer sijnen eedt, ende beloefde te wesene goet ende ghetrauwe voor skeysers rijcke van Roome. Doen quam die Keyser ende hiefden hertoghe vriendelicken up, ende gaf hem die banniere in sijn hant, ende noemdene Hertoge van Gheldre ende grave van Zutphen. Nu es hi gheweldich here van Gheldre ende van Zutphen, God verleene hem dat hijt paeyselic besitten ende ghebruycken mach.

Bl. 3ro. Op Sinte Michiels avont spade
Quam Frederijck, bider Gods ghenaden,
To Trier in die heylighe stede,
Als roemsch koninck ende keiser mede;
Tot Ongheren, tot Dalmaetchen
Es hi koninc ende van Cruwaetsen,
Opter Wijnscher mert es hi heer,
Lantgreef tot Elseter ende meer,
Greve van Havensberch ic hem bevoel,
Tot Portenau, Syrborch ende Tijroel.
Ende als hi nakende was der stede
Soe quam mijn heer van Trier ghereden
Met vierhondert peerden, alsic wane,
Om hem eerlijc te ontfane.
Sij waren int harnach, clein ende groet,
Haer abijt ende lancen van verwen roet.
Die edele, die mit hem reden daer,
Mercgreve Cristoffels voerwaer,
Outste zoen edel van daden
Kaerls des mercgreven van Baden,
Die grave van Ketsenelleboghe daer was,
Ende die grave van Solms, sijt seker das,
Die grave van Verneborch, costelijc zeere,
Ende die van Ronkel, als bannerhere,
Ende die van Wijnneborch costelijc
Reden theghen die keyser rijc
Met processien, heb ic ghedicht,
Bl. 3vso. Menich tortche ende menich licht;
Ende als die keyser in die stede quam

Inder heren doem, als ic vernam,
Hi voer den outaer in ghebede was,
Die suffragien men over hem las,
Ende daer na sanc men aldus
Metten orghelen: »Te Deum laudamus.”

Voert wil ic hier verclaren
Wat heren bi den keyser waren:
Mijn heer van Mens ierst, rikelijc,
Maximilianus in Ostenrijc
Hertogh, des keysers soen,
Jonc van jaren, suver ende schoen.
Mijnheer van Mets costelijc ende rijc,
Daer na van Beijeren hartoch Lodewijc;
Hertoech Aelbrecht hoegh van maghen,
Van Monnichem, ic sach hem draghen
Een huijke costelijc bedacht,
Al bestict met perlen ghewracht.
Paset-begghe, van Torkyen
Den connync, oec sach ic ryen
Seer devoet, als een wijs clerc,
Van Antiochien die patriark.
Die bisscop van Eysteden, suldy horen,
Kaerl die mercgreve hoegh gheboren
Van Baden van edelder aert,
Bl. 4ro. Ende die greve van Werkenborgh, her Everart,
Grave Hughe was daer in die stat
Van Werdenborgh, want hi sat
Bi den keyser in den wagen,
Als hi in quam scoen om behagen.
Oec waren daer twe sonen vroem van daden

Des greven van Nassouwen van Wistbaden;
Die greve van Holboch sach ick voert,
Greve Hughe van Montfort,
Des keysers raet, sijt des vroeder.
Oec was daer greve Ulderick, sijn broder,
Twe greven van Sols, sonder erch,
Ende greve Otte van Hemelberch.
Daer waren twe greven van Tzoren,
Ende die greve van Bits wel gheboren,
Greve van Salwart, greve van Crapijn,
Ende greve Willem van Parasijn,
Ende oec van Lymmingen greve Scoffaert.
Twe rijn greven van goeder aert.
Daer waren twe heren, sonder erch,
Beyde greven van Sonnenberch;
Ende van Vorstenborch twe greven
Waren bi den keyser te mael seer verheven.
Die greve van Winsborch, groet van eren;
Twe van Sconenborch, banner heren,
Twe heren van Bolen ic daer sach
Als vryer oec die ridder van Esbach.
Bl. 4vso. Heer Adolf, ridder van Bapperen wert,
Droech voer den keyser een bloot swert,
Daer an was menighen costelicken steyn.
Dit sijn die heren, al so ic meyn,
Ja vorsten, greven ende vrijen,
Bi den keyser doe ten tijden.

Een kersten hartoech vroem becant
Van Burgonyen, van Lotrijc, van Brabant,
Van Lymborch, van Lutsenborch, alsic anscouwe,

Greve van Vlaenderen, Hollant, Zelant, Henegouwe,
Van Artoys, van Borgonyen ende Palatijn;
Ooc is hi ende moet sijn
Mercgreve des heyleghen rijcks
Heer van Salinis, van Vrieslant des ghelijcks,
Ende heer van Mechelen mede;
Hoe hi te Trier bider stede
Met groten staet is ghecomen,
Om saken sijnen landen te vromen
Ende der kerstenheit gans te samen.
Doe die keyser hoegh van namen
Bi der stat vernam den prince wert,
So is hi selve, met groter beghert,
Met al sinen heren, reyn van zeden,
In personen teghen den prince ghereden.
Daer reden edelen meer dan hondert paer
Voer den keyser met bloten haer,
Bl. 5ro. So schoen als ic ye van meeghden sach,
In enich processie, op enighen dach;
Daer was menich edel, schoen ende heerlic man.
Een gulden stuk hadde die keyser an,
Dat qualijck rijckelicker mochte sijn;
Voer sijn hert een cruys van ghesteynte fijn.
Daer is hi, sijn soen, ende al sijn heren
In tvelt ghetoghen met groter eren.
Die edel prince hield aldaer
Sijn volk int harnasch, weet voerwaer,
Met goeder ordinancien wel bestelt.
Als si malcanderen moeten int velt,
Woude of te voet die hartoegh goedertiren,
Maer die keyser in gheender maniren

En woude dat van den hartogh lijden;
Dus vermits sprake ende tusschen rijden
So sijn si beyde ghecomen to samen.
Met vrientelicker groet si namen
Malkanderen bi den handen daer,
Beyde bloot ondect dat haer.
Die prince den keyser te eren dochte
Ende nijchde so neder als hi mochte;
Voert nam die keyser bider hant
Al die heren, die hi daer doe vant
Bi den hartoech, ende mettien
Ghinck hi die ordinancie besien
Vanden prince, die so wael
Bl. 5vso. Gheordiniert stont alte mael,
So dat die keyser ende elc here
Des keysers hem verwonderden zere.
Het wert donker ende spade;
Oec regendet, dat was scade.
Nu sijn si weder comen bi een.
Die keyser reet boven; ic meen,
Dat nye mensche op eneghen dach
Rikelicker incomst en sach.
Te samen sach men dese heren rijden.
Die trompetten aen beyden sijden
Speelden elck na sijn behoert.
Die hertoegh boven sijn hernasch boert
Droegh een seer rikelijc mantellijn,
Al bestict ende berduert met perlen fijn;
Dyamanten, baleysen ende oec robynen
Sach men daer aen hem schinen.
Gulden laken costel ende goet

Droegen die pagien te perde ende te voet.
Die silveren bellen hoerdenmen clinken
Op die perde; wie mochte bedinken
Die costelicheit van dat gheclanc?
Het waer mi te scriven veel te lanc.
Nochtant sal ic daer wat af verclaren:
Hier na als dese heren waren
Op die merct onder hem beyden,
Elc woude den anderen gheleyden;
Bl. 6ro. Die hertoeghe den keyser, des seker sijt,
Si hielden stille langen tijt
Metten bloten hoofde te samen.
Hoe menich mael si oerlof namen,
Die keyser en wolde gheensins sceyden,
Dat hem die hartoech soude gheleyden;
Maer die keyser reet in sijn paleis
Ende die prince int sijn; in vrede ende peis
Moeten si ewelic ghewynnen
Al die met goeder herten minnen
Dese twe edel vorsten, wijs ende vroet,
Daer af mach comen so groten goet.

Voert wil ic hier setten bi namen
Een deel der heren, die in quamen
Metten hertoech: ierst, so ic vernam,
Mijn heer van Ludyk met hem quam:
Hi hadde, wien dat wondert,
Der perden twentich ende hondert;
Sijn equirie seer costelic was:
Gulden laken, sijt seker das,
Bedect sijn sadels, sijn getuigh;

Al sijn pagyen, so ic tuych,
Droegen fluweel, in corter spraken;
Int midden wast meest gulde laken;
Al sijn edelyngen, ic wil ghijt weet,
Had hi mit camelot ghecleet,
Bl. 6vso. Ende voert dat sijn ander dieners sijn
Droegen zwart laken, in midden sanguyn.
Sijn staet seer rijkelic ende costelic was.
Mijn heer van Utrecht op dat pas
Was daer oec met groter werde:
Hi hadde met hem omtrent achtich perde
Int harnasch seer rustich ende fijn,
Al met abijt wit ende sanguijn;
Hi hadde daer menighe vromen man.
Daer na van Cleef jonker Jan,
En Philip Monseurs van Ravesteyn,
Van konninckliken bloede, ic meyn.
Dat harnasch en was hem ghene pijn.
Elc man hadde daer an een mantelkijn
Silveren laken oec, merket ende verstaet my,
Hen ghetuych was al gulden orfaveri.
Menich speel ende ghenoecht si daer bedreven
Met des keysers soen seer verheven.
Een vorstelic grave van trouwen
Jonker Jan, grave van Nassouwen,
Was oec daer, merct ende verstaet wel dat,
Oec van den hartoegh bescreven in die stat.
Die grave van Merle was seer rijkelijck;
Mijn heer die bastaert, het was blikelijc,
Droegh ruwe, des seker sijt,
Ende al sijn ghesinde zwart abijt;
Grave van Vianden, heer Ingelbert van Nassouwen.

Bl. 7ro. Onder sijn harnasch mocht men schouwen
Een paltoc van gulden orfaveri.
Des ghelijcks sijn pagien dry;
Root fluweel was ooc sijn covertuer
Met gulden bellen, costelijc ende duer;
Her Loys, heer van Chasteauguyon
Was met costelen bellen doen.
Die mercgreve van Rutelen hier naer,
Die grave van Salmen, heer van Rotselaer,
Sijn covertuer, na mijn vertellen,
Was zwart fluweel, vol silveren bellen
Behanghen zwaer van ghewichte;
Ende daer to gulden doec, so ic dichte,
Sach ic sinen pagyen alle gader draghen.
Die greve van Meghem, om ghewaghen;
Die greve van Horen, sijn lof wil ic meren,
Hi hadde met hem so eerbaren heren.
Oec was daer een grave met
Van Salmen ende heer van Riverset
Die heer van Egmont, als bannerhere.
Die hartoeghe dede hem grote ere.
Een gulden stuk, in corten woerden,
Droech hi, so die heren vanden oerden.
My joncker van Sombref, een edel man ende vry,
Mijnheer van Bevers sette ick daer bi;
Hi droech rowe, na mijn bescheyen,
Daer na mijnheer van der Ameyen.
Bl. 7vso. Jonker Frederic van Egmont
Ende sijn broder te menigher stont
Hebben si ghesien, dats onghelogen,
Menighen ruter onder sijn oghen.
Daer was een ridder vroem bekant

Her Diederic van Palant,
Ende heer Diederic van Boshout mede,
Ende noch mee' anderen in die stede
Waren bi den prince openbaer,
Dat my te lanc te scriven waer.

Des Saterdaeghs ierst groet van eren
Reet die hertoech met sinen heren
Totten paleis, daer die keyser lach.
Een gulden stuck men hem dragen sagh.
Als die keyser den hertoeghe vernam,
Van der cameren hi neder quam
Teghen die hertoeghe, hem op te leyden;
Si dreven grote hovescheit onder hem beyden.
Die hertoeghe den keyser al daer
Heeft grotelijc ghedanc voerwaer
Der truwen der vrientscap, die hi tallen dagen
Ten hove van Burgonyen heft ghedraghen.
Die keyser met groter reverencien
Dancte den prince der obediencien,
Ende dat hi hem tallen stonden
Ghehoersam ende gunstich heft ghevonden.
Bl. 8ro. Des Sonnendaechs daer na heft men vernomen,
Dat die hertoch weder is comen
Totten keyser te male rijkelijc.
Enen mantel droech hi blikelijc,
Ghelijc dat pleghen die hertoghen:
Die mantel was gout der gout ghetoghen,
Ghevoedert met erminen wel ghevisiert,
Boven met eenre cappen gheabasseert;
Daer onder, mij wel verstaet,
Droech hi een gulden stuk brockaet.

Die vier panden, die voermowen,
Een vierendeel breet mocht men scouwen.
Grote perlen, costelijc ende fijn,
Baleysen, dyamanten, meneghe robijn,
Ende meneghen costelicken steen.
Nu als si gheweest waren bi een,
So is die keyser met al sijn heren
Selve ghereden met groter eren
Metten prince Sinte Maximijn
In sijn paleis seer fijn.
Een gulden stuc droech die keyser rijk,
Met voeder ghevoedert costelijc.
Die prince dancte den keyser seer,
Dat hi hem sulken waerde dede ende eer.
Nu alst avont was ende nacht,
Heft die hertoch self weder ghebracht
Den keyser in sijn paleis.
Bl. 8vso. Menich toerse op die reijs
Droghen bernende die artsiren;
Orlof namen die heeren ghoedertieren;
God gheve hem beijden ruste ewelijc
Hier boven in zijn euweghe rijc!

Des Dinxdaechs, des Woensdaechs is gereden
Die prince totten keijser, ende heft hebeden
Hem te gaste ende al sijn heren,
Welke des Donderdaechs mit groter eren
Statelic quamen paer ende paer
Totten prince; oec sach ic daer
Voer den keyser ter selver uren
Seer scerpe gheleyen vueren,
Seer rikelijc om te rynnen.

Ende als si quamen int paleys bynnen
Sach men die meeste heren staen
Van den hartoech, ende hebben ontfaen
Den keyser; daer na sonder beyen
Ghinc men rynnen mit scerpe gheleyen.
Her Evert van Wertenbergh dat began;
Tegen hem sijn diener een edel man.
Ende meer ander dat begonnen.
Als sy een wile hadden gheronnen
Leydde die hartoch hoegh gheboren
Den keyser ter kerken, messe te horen;
Bl. 9ro. Daer hielden die heren officieren
Die grote garde ende diesinieren
In ordinancien met groter eren,
Ende al ghecleet met nyewen cleren.
Van der garden elc edel man
Had blaw veloers enen tabbart an;
Daer onder een wambeis roet zijden;
Van silveren laken ten selven tijden
Droech enen tabbart elk desinier.
Ende die ridders in mennigher manier
Drogen fluweel, selck root, zwert, selc sanguyn,
Ende die thoot van der cameren sijn
Droegen blau gulden laken daer.
Die heren van den oerden voerwaer
Droegen gulden laken root,
Ende oec die hertoeghe; men sach bloot
Sìnen tabbaert ten selven tyden,
Dat hi open was an beyden zijden.
Menich perle, menich steen
Was daer an, ende om sijn been

Met ghesteynte enen bant:
Des conninx oerden van Inglant.
Van der wapen, sijt seker des,
Had die hertoeghe der connyngen ses.
Acht heralden, porchevanten vier,
Al tijt onthouden bij den prince fier;
Ieghelijc droegh, gheloeft dat vast,
Enen tabbaert root, lanc, van dammast.
Bl. 9vso. Alle die officiers ten tyden
Droegen fluweel, dammast of zijden.
Dese moghende hertoch, vroem becant,
Leydde den keyser bi der hant
In die kerc; elc hert mocht verfroyen:
Men sach daer die histori van Troyen
Hangen, si wert te wonder besien;
In den coer hinck mettien
Figuerlic, men sacht bloot,
Cristus passie ende sijn bitter doet.
Opten outaer was sierheit menichfouwe:
Die twalve apostelen, fijn van gouwe,
Oec ander heyleghen, die ic meyn;
Daer was een leli, costelic ende reyn,
Die men niet wel en mochte volprisen;
In elk hert mochte vroude rijsen
Die si sach, ic segt u bout;
Daer waren reliquien menich fout
Ende menich ander cleynot al daer
Sach die keyser aen den outaer (*).

(*) Het gedicht is letterlijk afgedrukt, behalve wat de blijkbare drukfouten betreft.

MEDEDEELINGEN.

I.

Voor een paar jaren heb ik in onze *Verslagen en Berigten* (1845, bl. 57—63) een afdruk geleverd van het fragment, dat MONE (N°. 370, 5) ten onregte onder de overblijfsels van den *Leken Spieghel* opnoemt, en dat mij voorkwam te behooren tot het dichtwerk *Jans Teesteye*, hetwelk mijn vriend Dr. R. P. A. DOZY te *Oxford* ontdekte. Thans zie ik mij in staat gesteld, de destijds geuite gissing als zekerheid te vermelden, daar ik aan de verpligtende hulpvaardigheid van Dr. GREENHILL te *Oxford* (door tusschenkomst van Dr. DOZY) het berigt te danken heb, dat het genoemde fragment in het HS. der *Teesteye* geheel wordt wedergevonden, en wel terzelfder plaatse als ik vermoed had (fol. 30—31). Het verschil der lezingen is zelfs vrij onbeduidend: het voornaamste komt hierop neder.

Kol. A. vs. 6. Ochte die gh.
» » » 8. Hi wert.
» » » 9—11. Want ghierecheit heeft met hare er.
Dicke jegen gh. gh.
Dus moesten die raetsmanne l.
» » » 13. allen.
» » » 16. Den goeden ouden.

Titel. Exemple vanden Romeynen.
Kol. A. vs. 19. die grote heren.
» » » 21. Si waren.
» » » 24. Hi was.
» » » 26. menne.
» » » 29. orl. ende met.
» « » 30. te hoghen gh.
» » » 31. wijf ende sijn.

Kol. A. vs. 32. En hadden noyt g.
» » » 35. niet riker sijn van g.
» » » 36. ere, in dien armoede.
» » » 40. buender l. te R. inder stat.
Kol. B. vs. 1. hi begade met.
» » » 4. Ende si wies en wisten.
» » » 8. Ende versloech die viande altemale.
» » » 12. men daer uut.
» » » 14. stout, wijs ende arm m.
» » » 20. Dat gh.
» » » 24. zere.
» » » 25. in die oude.
» » » 27. gout ende groet prosent.
» » » 30. zere.
» » » 36. Die dat goet.
» » » 37, 38. Sine wouden niet ter h. comen,
En mochte der ghemeynte vromen.
Kol. C. vs. 3. ende oec die.
» » » 8. rechte wel o.
» » » 9. Elyus.
» » » 13. baden si m.
» » » 14. Aug. werden l.
» » » 15. men hem here.
» » » 17. Dat ic.
» » » 22. Es hi wel tontide.
» » » 25. Het en es.
» » » 26, 27. *Deze beide vss. ontbr. Ten onregte.*
» » » 29. werden niene.
» » » 30. Men sal yerstwerf kindere.
Kol. C. vs. 32. Ende als si dan w. in die joeght.
» » » 33. Sal men pr. om haer doeght.
» » » 34. Ende of si.
» » » 36. Dus wouden si met.
» » » 37. Algader haer saken b.
» » » 39. niet en v.
» » » 40. niene.
» » » 41. Als si d. j. trecht.
Kol. D. vs. 3. maget.
» » » 5. raet was vd.
» » » 6. verwonnen.
» » » 9. w. in te.
» » » 10. Hine spaerde.
» » » 12. metten rechte.
» » » 16. Om die gh.
» » » 17. om die nutscap vd.
» » » 20. Dat dat.
» » » 21. die viande gh.
» » » 22. Ende dat.
» » » 23. Dat dare nieman.
» » » 24. Op die.
» » » 25. Vor dat men.
» » » 27. die macht ende.
» » » 28. Hadde ende om ere te winnen stoet.
» » » 30. Mer sijn peert.
» » » 31. der viande dieste.
» » » 33. scare ter selver stont.
» » » 35. niet en.
» » » 36. Dat enech man v.
» » » 38. Ende menne soude houden over sot.
» » » 39. Hiete hijt.

De twee laatste verzen van het fragment, en het slot des Capittels, luiden aldus:

Ende dede sinen sone ontliven,
Om dat hem nieman om die ere
Jeghen die wet en sette te sere,

Ende om dat elc, neder ende hoghe,
Hem hier bi castien moghe.
Ende met dus ghedanen seden
Brachten te groter hoecheden
Die stat van Rome die Romeyne,
Die daer te voren was herde cleyne.
Hier ane so machmen leren,
Hoemen een stat sal regeren,
Dat si come te groten dinghen,
Ende alle hare viande dwinghen
Ende oec alle hare ommesaten:
Hier mede willic dit laten.

II.

In den belangrijken brief, waarin mijn vriend Dr. DOZY de vruchten mededeelde zijner nasporingen naar Mnl. HSS. in Engelsche Bibliotheken, heeft hij eene beschrijving (*) gegeven van een HS. in het *British Museum* (*Additional MS.* 10286), dat 1° den *Sydrach*, 2° *Lucidarius boeck*, 3° *Van dat edele lant van Cockaengen*, 4° *Die peregrinacie van Jherusalem*, en 5° *Een moy sprake van sesterhande verwe* bevatte. Hoe komt dat HS. in *Engeland?* Ziedaar eene vraag, welke ik destijds slechts bij gissing kon beantwoorden met de woorden (†): » waarschijnlijk wel hetzelfde, dat vroeger in het bezit was van den Heer J. KONING." Dat die gissing waarheid behelsde, is mij thans gebleken uit eene vriendschappelijke mededeeling van den Heer D. BUDDINGH te *Delft*. ZE. schrijft mij het volgende, d. 23 Aug. 1847:

(*) *Verslagen en Berigten*, 1845, bl. 35—37.
(†) Zie mijne aant. t. a. pl. bl. 37.

» Jac. koning was vroeger *stellig* in het bezit van het HS., waarin de *wijze Sydrac* enz. voorkomen. — Daaruit heeft hoffmann van f. van N°. 5 kopij genomen en aan Mr. bilderdijk ter uitgave bezorgd. — Zie dit HS. met een paar niet onbelangrijke aanteekeningen vermeld in *Catal. der Handschriften van* j. koning, bl. 31, N°. 228. Volgens vroeger daarover gehoudene briefwisseling met mijn vriend van enst koning ging dit HS. in April 1833 bij auctie over in het bezit van rich. heber Esq. te *Londen.* Zie ook *Bibliotheca Heberiana*, P. XI. p. 140 of 146, onder N°. 1435. Na diens dood is het wederom in auctie verkocht den 19 Februarij 1836 door r. h. evans, en dus, zoo het schijnt, in het *British Museum* overgegaan.

Over het land van *Cockaengen*, mijns erachtens eene satyre of zinspeling op het onbekende *Vinland*, zie ook mijne *Ontdekking van Amerika*, 1838, bl. 9 en 10, en noot 5 aldaar."

Onder dankzegging aan den Heer buddingh voor zijne bovenstaande inlichting, neem ik deze gelegenheid te baat, om den lezer, die omtrent *Lucidarius boeck* nadere bijzonderheden wenscht te kennen, nog te verwijzen naar wackernagel, *die Altdeutschen HSS. der Basler Universitäts-bibliothek*, bl. 19 vlgg.; haupt en hoffmann, *Altdeutsche Blätter*, I. bl. 326; en adelung, *Altdeutsche Gedichte in Rom*, bl. 162 vlgg.

M. DE VRIES.

INHOUD

DER

VERSLAGEN EN BERIGTEN

VOOR 1847.

8 vol
2